

Отже, сподіваємося, що в майбутньому Загальна декларація прав людини залишиться міцним законодавчим підґрунтям, яке забезпечуватиме реалізацію й захист демократичних і невід'ємних прав та свобод індивіда.

Список літератури: 1. Відомості Верховної Ради України. 2. Всеобщей декларации прав человека – 50 лет (Науч. конф., Санкт-Петербург, 10 дек. 1998 г.) // Юрист. – 1999. – № 2. – С. 58-63. 3. Гетьман І.В. Концепція правового спілкування: зміст, витoki, перспективи: Монографія. – Х.: Право, 2007. – 240 с. 4. Засєч А. П. Правова держава в Україні: концепція і механізми реалізації: Автореф. ... д-ра юрид. наук. – К.: Рад. шк., 1999. – 35 с. 5. Козюбра М. І. Державна влада: межі здійснення та форма організації (політико-правові аспекти) // Укр. право. – 1995. – № 1(2): Наук.-практ. часоп. – К.: Укр. Правнича фундація, 1995. – С. 4–13. 6. Колісник В. П. Загальна декларація прав людини як міжнародно-правова основа досягнення міжнаціональної злагоди // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Зб. наук. ст. Донецьк. ін. внутр. справ при Донецьк. нац. ун-ті. – Д.: ДІВС., 2002. – С. 10–15. 7. Погорілко В. Загальна декларація прав людини – одна з найважливіших загальнолюдських цінностей ХХ століття // Право України. – № 4. – С. 7–9. 8. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю. А. Качуренко. – К.: Наук. думка, 1992. – 198 с. 9. Права людини і правова держава (До 50-ї річниці Загальної декларації прав людини): Тези доп. та наук. повід. на наук. конф. проф.-викл. складу, 10–11 груд. 1998 р./ За ред. М. І. Панова. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 1998. – 189 с. 10. Права человека в России: Декларации, нормы и жизнь. (Матер. междунар. конф., посв. 50-летию Всеобщей декларации прав человека) // Гос-во и право. – 2000. – № 3. – С. 37–41. 11. Рабінович П. Загальна декларація прав людини – вселодський ідеал гуманізму (до 50-річчя прийняття) // Право України. – 1998. – № 12. – С. 8-14. 12. Рабінович П. М., Панкевич І. М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти) // Пр. Львів. лабор. прав людини і громадянина НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування АПРН України / Голова редкол. П. М. Рабінович. – Серія І: Дослідження та реферати. – Вип. 3. – Л.: Астрон, 2001. – 108 с. 13. Тацій В. Я., Тодька Ю. Н. Всеобщая декларация прав человека и проблемы становления конституционализма в Украине // Пробл. законности. – Вип. 36: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 1998. – С. 3–12. 14. Честнов И. Л. Универсальны ли права человека? (Полемические размышления о Всеобщей декларации прав человека) // Правоведение. – 1999. – № 1. – С. 73–82.

Надійшла до редколегії 05.11.08

І. В. Кирєєва

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН ЩОДО ПРИРОДНИХ ОБ'ЄКТІВ

Прийняття 28 червня 1996 р. Конституції України зумовлює необхідність подальшого вдосконалення законодавства про припинення прав громадян щодо природних об'єктів незалежної України. Передусім, визнання Основним Законом (ст. 3) утвердження й забезпечення прав і свобод людини головним обов'язком держави визначає актуальність цього напрямку, зокрема, й через забезпечення правовими методами гарантованості прав громадян щодо використання природних об'єктів, недопущення їх необґрунтованого припинення. Припинення прав громадян щодо використання природних об'єктів має регулюватися такими правовими нормами, які б не допускали

свавілля при припиненні названих прав громадян. Актуальним також є питання про необхідність забезпечення відповідності правового регулювання підстав припинення прав громадян щодо природних об'єктів нормам Основного закону.

Питання про вдосконалення правового регулювання припинення прав громадян щодо природних об'єктів розглядалося багатьма вченими, зокрема: П. Ф. Кулиничем, І. І. Каракашем, В. В. Носіком, О. В. Єлісєвою [Див.: 1; 2; 3; 4] та ін. Однак на сьогодні недостатньо дослідженим залишається питання відповідності нормам Конституції України окремих правових приписів, що врегульовують припинення прав громадян щодо природних об'єктів.

Мета цієї статті – визначити роль законодавчого регулювання підстав припинення прав громадян щодо природних об'єктів як гарантії відповідних прав та деяких шляхів його вдосконалення.

Нині правове регулювання припинення прав на природні об'єкти здійснюється нормами як багатьох законів, так і підзаконних нормативно-правових актів. Основний спосіб здійснення такого правового регулювання – це встановлення, як правило, неповного переліку підстав припинення відповідних прав щодо природних об'єктів.

Підстави припинення права приватної власності як однієї з правових форм використання природних об'єктів, на відміну від припинення права використання природних об'єктів, визначаються лише законами України. Це є цілком обґрунтованим, оскільки відповідно до п. 5 ст. 92 Конституції України засади використання природних ресурсів виключно визначаються законами України, а п. 7 цієї ж статті передбачає, що правовий режим власності також повинен визначатися виключно законами України. Засади використання природних ресурсів – це вочевидь основні правові вимоги, що регламентують виникнення, здійснення та припинення використання природних ресурсів на певному правовому титулі. Суб'єктивні права громадян щодо природних об'єктів у процесі своєї реалізації проходять три основні етапи: виникнення, безпосередньо реалізація та припинення. Підстави припинення прав громадян щодо природних об'єктів можна вважати засадами останнього етапу реалізації цих прав. Таким чином, можна сказати, що підстави припинення прав громадян щодо природних об'єктів є елементами засад використання природних об'єктів.

Постає необхідність привести правове регулювання припинення відповідних прав у відповідність до норм Основного Закону України, тобто імплементації норм Конституції в поресурсне законодавство.

Належне правове регулювання підстав припинення прав на природні об'єкти як засада використання природних ресурсів сприятиме усуненню наявних правових колізій, обумовлених правовим регулюванням припинення одного й того ж права різними за своєю юридичною силою нормативно-правовими актами, та запобіганню їх виникненню в майбутньому.

Так, наприклад, припинення права надрокористування регулюється декількома різними за своєю юридичною силою нормативно-правовими актами. Стаття 26 Кодексу України про надра [5] містить безпосередню вказівку на те, що законодавством України можуть бути передбачені й інші підстави припинення права користування надрами. Що ж розуміють під поняттям «законодавства» у цій статті?

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України у справі за контитуційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 9 липня 1998 р. №12-рп/98 [6] термін «законодавство», що вживається у ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України щодо визначення сфери застосування контракту як особливої форми трудового договору, треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України.

Під поняттям законодавства у названій статті Кодексу України про надра вочевидь, маються на увазі розуміються не лише закони, але й інші нормативно-правові акти, зокрема, постанови Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2003 р. № 1540 «Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами» [7], яка в п. 23 містить перелік підстав анулювання дозволів на здійснення надрокористування. Відповідно до ст. 26 Кодексу України про надра, вони надаються у користування підприємствам, установам, організаціям і громадянам лише за наявності спеціального дозволу на користування ділянкою надр, тобто правовим наслідком анулювання дозволу на користування надрами є припинення права надрокористування.

Зазначена стаття Кодексу України про надра, на відміну від норм про припинення інших видів використання природних об'єктів відповідних природоресурсних законів, наприклад, ч. 2 ст. 78 Лісового кодексу України [8] («припинення права використання лісових ресурсів здійснюється в установленому порядку шляхом анулювання лісорубного квитка (ордера) або

лісового квитка тими органами, які їх видали»), не передбачає шляхи припинення надрокористування. Виникає питання про співвіднесення підстав припинення права надрокористування, передбачених ст. 26 Кодексу України про надра [5], та підстав анулювання дозволу на користування надрами. Деякі з цих підстав практично дублюються, різні формулювання відображають ті самі фактичні обставини, які покладені в основу відповідних правоприміняючих юридичних фактів. Наприклад, Кодекс України про надра (ст. 26) зазначає, що припинення права надрокористування відбувається тоді, коли зникає потреба у користуванні надрами, а Порядок передбачає анулювання дозволу в разі відмови надрокористувача від користування надрами. Пункт 3 ст. 26 Кодексу України про надра передбачає припинення діяльності користувачів надр, яким їх було надано у користування, а у п. 23 Порядку [7] йдеться про ліквідацію надрокористувача тощо.

Однак, якщо порівняти зазначені підстави, то можна визначити відмінності між ними. Так, Кодекс України про надра передбачає припинення права користування надрами внаслідок: закінчення встановленого строку користування надрами (п. 2); користування надрами із застосуванням методів і способів, що негативно впливають на стан надр, призводять до забруднення навколишнього середовища або шкідливих наслідків для здоров'я населення (п. 4); порушення вимог, передбачених спеціальним дозволом на користування ділянкою надр (п. 5). У свою чергу, Порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами містить формулювання обставин, з якими пов'язує анулювання дозволів, що не визнані Кодексом України про надра. Серед них: видання дозволу з порушенням вимог цього Порядку; подання завідомо неправильних відомостей; визнання конкурсу, за результатами якого був наданий дозвіл, недійсним; визнання наданого дозволу на користування надрами недійсним; зупинення дії дозволу і невжиття надрокористувачем заходів до усунення причин такого зупинення; несплати надрокористувачем збору за надання дозволу протягом трьох місяців після його підписання.

Якщо виходити з того, що узагальнені формулювання обставин, із якими норми права пов'язують припинення суб'єктивного права спеціального використання природних об'єктів (підстави припинення цих прав), є елементами, які визначають засади використання природних ресурсів, то слід визнати про невідповідність закріплення цих формулювань підзаконними нормативно-правовими актами. Оскільки п. 5 ст. 92 Конституції України закріплює, що засади використання природних ресурсів мають визначатися виключно законами України, підстави припинення використання надр як засади використання природних

ресурсів повинні встановлюватися законами України. Так само не відповідатимуть Основному закону України правові приписи підзаконних нормативно-правових актів стосовно припинення прав на природні об'єкти, тобто визначення підстав анулювання дозволів, які є собою підставами припинення відповідних різновидів права використання природних об'єктів.

На нашу думку, що обставини, які вочевидь відображають порушення встановленого порядку отримання дозволу на користування надрами, а саме: порушення вимог Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами; подання завідомо неправильних відомостей; визнання недійсним конкурсу, за результатами якого був наданий дозвіл, – дають підстави визнати цей дозвіл недійсним. З огляду на те, що анулювання дозволу на право надкористування – це фактично спосіб припинення самого суб'єктивного права користування надрами, доцільно буде, якщо Порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами [7] як підзаконний нормативно-правовим акт передбачатиме підстави визнання дозволу недійсним, а не його анулювання.

Можна зробити висновок про те, що: 1) елементами засад використання природних ресурсів, які згідно з п. 5 ст. 92 Конституції України мають визначатися виключно законами України, є підстави припинення суб'єктивних прав громадян щодо використання природних об'єктів; 2) положення підзаконних нормативних актів, що встановлюють підстави припинення вказаних прав, слід вважати такими, що не відповідають Конституції України; 3) підзаконні нормативно-правові акти мають передбачати підстави для визнання спеціальних дозволів недійсними, наприклад, порушення встановленого порядку видання дозволів тощо; 4) регулювання припинення прав громадян щодо природних об'єктів з урахуванням п. 5 ст. 92 Конституції України (засади використання природних ресурсів мають визначатися виключно законами України) має означати, що:

- реалізація припинення суб'єктивних прав громадян повинна здійснюватися на підставах, які передбачені виключно законами України;

- припинення цих прав має відбуватися з дотриманням установлених законодавством загальних та спеціальних умов;

- порядок припинення цих прав повинен адекватно підставам визначати сукупність логічно послідовних дій компетентних суб'єктів.

Таким чином, припинення прав громадян щодо використання природних об'єктів, яке відбувається згідно з нормами Основного Закону, є гарантією забезпечення непорушності прав та законних інтересів громадян – суб'єктів відповідних прав.

Приведення правового регулювання припинення прав громадян щодо використання природних об'єктів у відповідність із нормами Конституції України потребує подальшого теоретичного та практичного обґрунтування.

Список літератури: 1. Кулинич П. Ф. Підстави припинення прав на землю: деякі теоретичні та практичні проблеми // Земельне право України. – 2006. – №2. 2. Каракаш І. І. Право собственности на землю и право землепользования в Украине: Научно-практ. пособие. – К., 2004. 3. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу: Монографія. – К., 2006. 4. Єлісеєва О. В. Припинення права приватної власності на земельну ділянку: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2006. 5. Кодекс України про надра // ВВР України. – 1994. – № 36. – Ст. 340. 6. Рішення Конституційного Суду України у справі за контитуційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавства») від 9 липня 1998р., №12-рп/98 // Офіційний вісник України від 27.08. – 1998. – №32. – С. 59. 7. Про затвердження Порядку надання у 2008 році спеціальних дозволів на користування надрами: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2008 р. № 273. // Урядовий кур'єр від 11.04.2008.– № 68. 8. Лісовий кодекс України // ВВР України. – 2006. – № 21. – Ст. 170.

Надійшла до редколегії 14.10.08

О. П. Пономарьова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ ПЕРЕТИНАННЯ КОРДОНІВ КРАЇН ШЕНГЕНСЬКОЇ ЗОНИ (НЕ) ГРОМАДЯНАМИ ЄС

У сучасному світі право на вільне пересування прийнято розглядати як право природне і невідчужуване, що стоїть поряд із найбільш важливими та істотними привілеями «людини розумної». Таке розуміння права особи на вільне пересування неодноразово відзначалось на універсальному рівні, наприклад, у Загальній декларації прав людини 1948 р. (ст.ст. 3, 9, 13 та ін.), у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. (ст.ст. 12, 13), а також в інших міжнародних нормативно-правових актах (включаючи Віденську конвенцію про дипломатичні зносини 1961 р. та Віденську конвенцію про консульські зносини 1963 р.).

На регіональному рівні зазначеному праву також була приділена достатня увага. Про це, наприклад, говорить той факт, що норми, пов'язані з правом на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, містяться в багатьох регіональних міжнародно-правових актів, серед яких: Американська декларація про права та обов'язки людини 1948 р., Американська конвенція про права людини 1969 р., Африканська хартія прав людини та народів 1969 р., Арабська хартія прав людини 1994 р., Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 р. та ін.

Серед регіональних міжнародно-правових актів, що регулюють питання, пов'язані з правом на вільне пересування, особливе місце посідають угоди, які становлять так звані Шенгенські *acquis*. До них уходять: Шенгенська угода про поступове скасування перевірок на внутрішніх кордонах 1985 р., Шенгенська Конвенція